

Az amerikai „library-college” (könyvtárközpontú felsőoktatás) koncepciója mint a felsőoktatási reform egyik lehetősége

Gunter BOCK

A „library-college” mozgalomnak ma már az USA-ban saját – 5. évfolyamában járó – folyóirata van, a Library-College. A mozgalom elindítójának, Louis SHORES-nak 1970-ben kiadott „Library-college USA: essays on a prototype for an American higher education” c. tanulmánygyűjteményéről a Könyvtártudományi és Dokumentációs Szakirodalom 1971. évi 4. számában, 71/782. tételszámon olvashattunk rövid ismertetést. (Mind a folyóirat, mind a könyv megtalálható a KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtárában.) – A merészen eredeti, de részben már gyakorlatilag is használhatónak bizonyult elgondolásokról jó áttekintést ad BOCK cikke: Das amerikanische „Library-College-Concept” – eine bibliothekarische Alternative zu deutschen Hochschulreformmodellen? (Dokumentation, Fachbibliothek, Werksbücherei, 19. Jg. 1970/71. 3. no. 109–112. p.) Ennek tömörítését közöljük az alábbiakban; a tömörítés PINTÉR Márta munkája.

„Uj mozgalom indult amerikai könyvtáros- és pedagóguskörökben. Alapállása provokativ, mindkét szakmában gyökeres változást kíván. Ez az un. „library-college” koncepció.”

Ezekkel a szavakkal jellemzi N. W. BESWICK angol könyvtáros azt az új könyvtári koncepciót, amely minden, a könyvtárra és az egyetemre, ill. a kettő kapcsolatára vonatkozó hagyományos elképzelést felborít. Ezt a koncepciót legelőször Louis SHORES publikálta, 1934-ben, és az ötvenes években annyi lelkes híve akadt, hogy ma már az Egyesült Államokban library-college-mozgalomról beszélnek.

SHORES vitatta azt a magától értetődőnek vett hagyományos felfogást, amely szerint az egyetemi könyvtárak legfőbb feladata az irodalom gyűjtése, rend-

szerzése, megőrzése és rendelkezésre bocsátása, egyébként pedig elég, ha kéznél vannak és használhatók. A hagyományos felfogás szerint az egyetemi könyvtáraknak csupán munkaeszköz-funkciójuk van, tulajdonképpen a szakrendben tárolt információk olyan központjainak tekintendők, amelyekhez a tanár és a hallgató csak szükség esetén fordul, és így alapjában véve távol vannak mind az oktatástól, mind a kutatástól; a library-college koncepciója ezzel szemben követeli, hogy a könyvtárak az egyetemek oktatási rendszerében nagyobb szerephez jussanak. Amint elnevezése is mutatja, ez a koncepció megfordítja az eddigi kapcsolatot: már nem a college, a felsőoktatási intézmény áll az első helyen, hanem a könyvtár. Gyakorlatilag ez abban nyilvánulna meg, hogy az előadások és a szemináriumok teljesen megszűnnek, ehelyett a hallgató önállóan tanul, a tanár személyes irányításával, a könyvtárban, és mindenekelőtt a könyvtári állomány felhasználásával. Ez viszont azt jelenti, hogy a hallgatókat képessé kell tenni a helyes könyvtárhasználatra. Így a hallgatók „könyvtári jártassága” központi jelentőséget kap, az egész egyetemi oktatás egyik legfontosabb céljává válik.

1. A FELSŐOKTATÁS FEJLŐDÉSI IRÁNYVONALAI

A library-college koncepció hívei az amerikai felsőoktatási fejlődés néhány fontos irányvonalának elemzéséből indulnak ki.

Az első ilyen fejlődési irányvonal azt mutatja, hogy az amerikai egyetemeken uralkodó „tankönyv-tanulást” a modern pedagógiai nézeteken és tudományos követelményeken alapuló „independent study”-nak (önálló tanulmányoknak) kell felváltania. Az „independent study” azt jelenti, hogy a hallgatót ne szakbarbárrá neveljük néhány kézikönyv segítségével, hanem bátorítsuk a könyvtári állományt alapul vevő független és szabad tanulásra, ami által ítélő- és kritikai képessége kifejlődik, gondolkozása a problémák felé nyitottá válik.

Ezt támasztja alá sok pedagógus és szociológus véleménye is: a felsőoktatás lényege alapvetően meg fog változni. B. McLUHAN például így fejezi ezt ki: az egész oktatási rendszer most vált át a tanításról a felfedezésre, és eközben a hallgató kutatóvá kell, hogy váljék.

A második irányvonal a hallgatók létszámának egyre gyorsabb növekedéséből ered. Ma már nem egy egyetemnek van 30 000-nél is több hallgatója, és egy-egy előadáson sokszor ötszáznál is több hallgató vesz részt. Ekkora tömegek oktatásánál a tanárok még csak fel sem ismerhetik a hallgatók egyéni szükségleteit, nemhogy figyelembe vehetnék azokat.

JORDAN, a library-college koncepció egyik ismertebb képviselője ezzel kapcsolatban rámutat egy másik fontos szociálpszichológiai tényezőre is. A hallgatók létszámának gyors emelkedése következtében kényszerűen megszakad a kapcsolat a tanárok és a hallgatók között. Olyan nagy távolság jön létre a két csoport között, amely a hallgatóság oldaláról nézve az egyes hallgató egyre fokozódó tudományos elmagányosodásához vezet. Az oktatóknak nincs lehetőségük arra, hogy mentor szerepüket ellássák, és ez rendkívül hátrányosan befolyásolja az egyes hallgatók pszichikai állapotát. Ez az általános elmagányosodás egyrészt oka lehet a diákság politikai aktivizálódásának és ultraradikális akcióinak, másrészt egyik fő oka a pszichés megbetegedéseknek és a diáköngyilkosságoknak, amelyek száma az Egyesült Államokban gyorsan növekszik. Ennek a két problémának a megoldása egyike azoknak az alapvető céloknak, amelyeket a jövő felsőoktatási viszonyainak kialakításánál figyelembe kell venni.

A harmadik tényező, amelyre a library-college koncepció utal, az, hogy az egyetemek, mindenekelőtt pedig a könyvtárak, elsősorban a tanárok, kutatók és a végzős hallgatók kutatási igényeit veszik figyelembe, és nem törődnek eléggé az alsóbb évfolyamok növekvő problémáival.

Van végül egy sajátos oldala a nagykönyvtárakban fennálló tanulási lehetőségek romlásának. Igaz, hogy az Egyesült Államokban már nem ritkaság az olyan könyvtár, amelynek carreljei, vagyis önálló tanulófülkéi a hallgatók 25 %-át befogadják, sőt némelyik felsőoktatási intézmény könyvtárában a hallgatók fele (egyes helyeken, pl. az Oklahoma Christian College könyvtárában meg épp valamennyi hallgató) is elhelyezkedhet egyidőben ezekben a fülkékben. Az is igaz, hogy a fülkéket többnyire állandóan használják is

(a könyvtárban való tanulás az USA-ban sokkal jobban elterjedt, mint pl. az NSZK-ban). Csakhogy – mutat rá JORDAN – a hallgatók nemcsak önállóan tanulnak itt, hanem magukra hagyatva is; a könyvtárban nem állnak mellettük oktatóik, közben ők is a „maguk dolgát” csinálják: könyvet vagy jegyzetet írnak, folyóiratot szerkesztenek stb.

A felsőoktatás fejlődésének itt felsorolt valamennyi sajátága a tanulás egyre rohamosabb individualizálásának irányában hat. A library-college koncepció egyik fő jellegzetessége épp az, hogy a hallgatóknak ezt az önállósulását az egyetem és a könyvtár új formájának egyik alkotóelemévé teszi. Két híressé vált konferencián – egyik a Jamestownban (North Dakota) 1964-ben rendezett „Jamestown College Workshop” (amelynek anyaga meg is jelent), a másik a philadelphiai Drexel Institute of Technology könyvtárosképző intézetében 1966-ban tartott „A library-college mint tanulási módszer” c. konferencia – dolgozták ki a modern library-college modelljét, a tanulás individualizálásának alapján, SHORES 1934-ben publikált elgondolásaiból kiindulva.

2. A LIBRARY-COLLEGE KONCEPCIÓ

A library-college koncepció két különböző könyvtári alaptípusból indul ki. SHORES különbséget tesz a „kutatási” és az „oktatási” könyvtár között. Az előbbinek a feladata a tudományos kiadványok teljességre törekvő gyűjtése. Az utóbbi viszont nem a gyarapítást tekinti főcéljának, és ezért teljességre sem törekszik. Ennek a könyvtárnak az a feladata, hogy egy korlátozott és szigorúan megválogatott könyvállományt tegyen a hallgatók számára minél inkább hozzáférhetővé, használhatóvá. Ez a korlátozott állomány tulnyomórészt a tanulmányokhoz szükséges alapvető munkákból, ezenkívül pedig állandóan cserélődő, efemer jellegű anyagból áll.

A library-college koncepció kizárólag az oktatási könyvtárakra vonatkozik. SHORES elképzelését a koncepció mai követői minden nagyságrendű felsőoktatási intézmény, még a legnagyobb egyetemek számára is megvalósíthatónak tartják. Az elképzelés lényege: a library-college olyan főiskola, amely a köz-

pontjában elhelyezkedő nagykönyvtár körül terül el. A főiskola összes épülete (előadótermek, olvasótermek, dolgozószobák, laboratóriumok, stb.) alkotja a campust, és ez azonos magával a könyvtárral. A „központi könyvtár” négy nagy egységből áll, ezek foglalják magukban a szellem-, a természet- és a társadalomtudományokat, valamint az igazgatást. Az amerikaiak ezt a könyvtárat újabban „resource center”-ként emlegetik.

A központi könyvtárban a könyveket, folyóiratokat, filmeket, mikro- és dia-filmeket, hanglemezeket, magnószalagokat, képeket, térképeket, mindenféle audiovizuális segédeszközt és készüléket, vagyis mind a hagyományos gyűjteményeket, mind pedig a programozott oktatás anyagait minden hallgató és oktató egyaránt szabadon használhatja, az állomány feltárását szolgáló katalógusokkal, mutatókkal, bibliográfiákkal stb. együtt. Az ugynevezett „undergraduate learning center”-ben minden hallgató számára biztosítanak egy-egy tanulófülkét, carrelt, ahol rendelkezésére állnak a szükséges oktatógépek, monitorok, fejhallgatók, magnetofonok és a magnószalagra vett, ill. programozott oktatás formájában készült előadások, gyakorlatok leihívására szolgáló computer-kapcsolók. A hallgató maga tárcsázhatja a központilag computerbe táplált előadásokat, gyakorlatokat, vitákat, kísérleteket és demonstrációkat. Ezek a technikai berendezések, amelyeket az amerikai egyetemeken már jó- részt ma is használnak, lehetővé teszik, hogy a hallgatók az előadásoktól és tanároktól függetlenül, saját érdeklődésüknek megfelelő, a könyvtár állományára támaszkodó tanulmányokat folytassanak. A tananyagot csak az év elején közölt, szándékosan tág tantervek szabják meg.

Mivel a tanulás individualizálódik, az eddigi nyilvános előadások fölöslegessé válnak. És ebből következik a library-college koncepció sajátos – a tanulás individualizálásán és automatizálásán tulmenő – tulajdonsága; minthogy a tanárok megszabadulnak az előadásokra való készüléstől, az időrabló felolvasásoktól, hiszen csak be kell táplálniuk, ill. az audiovizuális eszközök segítségével le kell játszaniuk az előadásokat, végre ismét lehetőségük nyílik a hallgatókkal való egyéni foglalkozásra. Vagyis: segítséget nyújthatnak a hallgatóknak, hogy az kidolgozza tanulmányai programját, válasszon magának egy

megfelelő szakterületet, és ehhez megtalálja a szükséges tananyagot, ill. irodalmat. A tanár egyik legfontosabb feladata éppen az, hogy a hallgatóval együttműködve gondosan kiválasztott tanulmányi és olvasmánytervet állítson össze, az egyes hallgatók igényeinek és érdeklődésének megfelelően. Másik, éppilyen fontos feladata pedig az, hogy gondoskodjék a könyvtárban való tanulás optimális feltételeiről. Ez nemcsak annak biztosítását foglalja magában, hogy a hallgatók a mindenkori legidőszerűbb oktatási anyagot kapják meg, hanem tipikusan könyvtári teendőket is: a gyarapítást, a feldolgozást, az irodalommal való ellátást.

A jövő tanára, mint ez feladatkörének leírásából is kiderül, többé már nem a hagyományos értelemben vett oktató. És éppen ez a library-college koncepció másik fő ismertetőjele: ha a modern tanár, a „konzultáns”, a hallgatókat nemcsak szakterületük strukturájával és problémáival ismerteti meg, hanem az irodalom feltárásában, feldolgozásában és kiválasztásában is segítséget nyújt nekik, akkor ehhez nemcsak szaktudományos, hanem könyvtári képzettséggel is kell rendelkeznie. Nem lehet sem csak szakember, sem csak könyvtáros, hanem egyszerre mindkettő. Ez a szintézis feloldhatja a tanárok és könyvtárosok, az egyetem és a könyvtár közti régi ellentétet, és így mind a tanulási feltételek, mind a hallgatók teljesítményei javulnak. Mindenekelőtt pedig a könyvtár végre azzá válhat, aminek mindig is lennie kellett volna – az egyetem szívévé. Az egyetem pedig végre érvényt szerezhet Carlyle sokat emlegetett mondásának: „az igazi egyetem egy könyvgyűjtemény”.

3. A KÖNYVTÁRI JÁRTASSÁG MINT OKTATÁSI CÉL

A könyvtár növekvő jelentőségének megfelelően a library-college koncepció a tanulás lényeges előfeltételének tekinti a könyvtár szakszerű használatát, s a felsőfoku oktatás egyik legfontosabb céljává tüzi ki a magas foku könyvtári jártasságot.

A hagyományos keretek között működő felsőoktatási könyvtárakban 1–3 órás könyvtárhasználati bevezetést szoktak szervezni. A library-college-ban viszont a hallgató a teljes első félév alatt fele-fele arányban tanulja szaktárgyait

és a könyvtárhasználatot. Az utóbbinak a rendszeres oktatása nem korlátozó-dik csupán az első félévre, a hallgató ekkor még csak az alapvető könyvtárhasználati ismereteket sajátítja el. Ez a tény magából a library-college koncepció természetéből is következik, de nem kevésbé az „independent study” lényegéből és a „konzultánsok” szerepéből is. A tanár-könyvtárosnak a hallgató egyéni tanulásához nyújtott állandó irányítása segítségével magában foglalja mind a szakmai, mind a könyvtári tanácsadást, ill. oktatást. Ennek megfelelően a tanulás is egyrészt a szaktárgyakban, másrészt a könyvtárhasználati jártasságban való haladást jelenti.

A könyvtárhasználat oktatásának két formájáról van itt szó. Az első félévben a hallgató rendszeres, szervezett könyvtárhasználati oktatásban részesül, a következő félévekben pedig, egészen a záróvizsgáig, a „konzultáns” a hallgató egyéni szükségleteinek tartalmához és színvonalához igazodva folytatja az oktatást.

Milyen célokat kell ennek a könyvtárhasználati oktatásnak követnie, milyen tartalmakat kell közvetítenie? Mivel a koncepció szerint a könyvtárhasználati oktatás az egész studium szerves része, így alapjában véve ugyanaz a célja, mint az egész egyetemi oktatásnak: a hallgató tudományos képességeinek fejlesztése. Különösen a hallgató kritikai ítélőképességét kell kifejleszteni, minél előbb önálló munkára szoktatva, hogy hamar felszabaduljon a tanár szakmai tekintélyének súlya alól. Ami a könyvtárhasználati oktatás tartalmát illeti, ennek összhangban kell lennie azzal, hogy a library-college koncepció új könyvtárában a modern információs eszközök egész tárházát felhasználják, messze a hagyományos könyvtári gyűjteményeken túl.

4. A LIBRARY-COLLEGE KONCEPCIÓ A NÉMET SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁGBAN

Befejezésül felmerül a kérdés, hogy egy ilyen egyetem vagy könyvtár megvalósításának van-e egyáltalán lehetősége, vagy utópiának kell-e tartanunk ezt az önkényes, az egyetemről és a könyvtárról alkotott minden eddigi elképzelést felborító modellt? Az Egyesült Államokban sok példa arra mutat, hogy

ez nincs így. Néhány felsőoktatási intézmény épp most alakult át library-college-dzsá, így pl. az említett Jamestown College, ahol a library-college koncepcióról az első konferenciát is tartották. Hasonló kezdeményezéseket tett az Oklahoma Community College, az Oklahoma Christian College, az Antioch College, a Parsons College és az új Santa Cruz-i egyetem, a University of California.

Ami a Német Szövetségi Köztársaságot illeti, nemigen valószínű, hogy a library-college mint új felsőoktatási intézményforma nagyobb érdeklődést keltené. Azonban nagyon is értékesnek tűnik ez a modell, ha nem az egyetemi oktatási reform konkrét céljának tekintjük, hanem csak egy elképzelhető alternatívának, elméleti modellnek, amelynek segítségével a jelenlegi viszonyokat más szemszögből, kívülről elemezhetjük és bírálhatjuk.

Az egyetemi könyvtárak, ill. a könyvtárosok szempontjából itt a következő kérdések merülnek fel: a jövőben hogyan segíthetik, ill. hogy kell segíteniük az új strukturájú felsőoktatási rendszert? Milyen következmények várhatók az audiovizuális eszközök rendszeres használatától az egyetemi könyvtárak vonatkozásában? Mit tehet a tudományos könyvtáros a hallgatókért az automatizált oktatás elterjedésének időszakában? Ebben az összefüggésben rá kell mutatni a library-college koncepció és a német tudományos könyvtáros egyik érdekes kapcsolatára. SHORES úgy jellemzi a jövő tanár-könyvtárosát, mint „könyvtárilag képzett szaktanárt”. Vajon ez a „konzultáns” nem tekinthető messzemenően azonosnak egy pedagógiaiilag is képzett tudományos szakreferenssel? Ez a perspektíva annál is érdekesebb, mert a központi könyvtár és az intézeti könyvtár viszonya körül folyó vitában sokan nem jósolnak nagy jövőt a szakreferenseknek.

Végül egy kritikai megjegyzés a library-college feladatkörébe vonható szaktudományokról. Mint láttuk, a modern library-college mind a bölcsészeti, mind a természettudományi és műszaki studiumokat át akarja fogni. Ha másból nem, hát ebből kiderül, hogy ez a koncepció tisztán könyvtárosi perspektívából született: a könyvtár, helyesebben a könyv, a folyóirat ugyanis egyál-

talán nem azonos jelentőségű minden fakultás számára a tudományos munka szempontjából. Amint azt a tudósok tájékoztatói szokásairól folytatott vizsgálatok bizonyítják, a szakirodalomnak egészen más jelentősége van a bölcsészek, mint a természettudományos és a műszaki szakemberek számára. Az előbbieknél forrásanyag a könyv, a folyóirat, az utóbbiaknál viszont többnyire csak segédeszköz. Míg a bölcsész a könyvtárat és állományát tekinti kutatómunkájának alapanyagának, addig az „alkalmazott természettudós” számára a laboratórium és a kísérleti eszközök összehasonlíthatatlanul fontosabbak. Ebből az következik, hogy a library-college koncepciót aligha lehet majd kiterjeszteni a természettudományi és műszaki tanulmányokra – a bölcsészek számára viszont optimális tanulmányi munkaformának tekinthetjük.

Irodalom

BESWICK, N. W.: The „Library-College” – the „true university”? = Libr. Ass. Record, 1967. 198–202. p.

BOCK, G.: Hochschuldidaktische Aspekte des Bibliothekswesens. = Dokumentation, Fachbibliothek, Werksbücherei, 1971. 33–40. p.

COOVER, R. W.: User needs and their effect on information center administration; a review 1953–1966. = Special Libr. 1969. 446–456. p.

Experimental colleges; their role in American higher education. Ed. by W. H. Stickler. Florida State University, 1964. 185 p.

Great Britain Advisory Council on Scientific Policy. Survey on information needs of physicists and chemists. = J. of Documentation, 1965. 83–112. p.

JORDAN, R. T.: Libraries of the future for the liberal arts college. = Libr. J. 1967. 537–539. p.

SHORES, L.: The Library Arts College: a possibility in 1954? = School and Society. 1935. 110–114. p.

SHORES, L.: The Library College idea. = Libr. J. 1966. 3871–3876. p.

SHORES, L. stb.: The Library College. Contributions for American higher education, at the Jamestown College Workshop, 1965. Drexel Press, Philadelphia, 1966.